

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

Отже, звичайне й незвичайне, молитва, з якою кожна людина входить у життєвий простір, і откровення, що є важливим для усієї людської спільноти, вказуючи на цілісний образ світу і шлях до цієї цілісності, стають серцевиною його власного буття, що, поступово, втрачаючи зв'язок з формами єдності, затвердженими соціумом, ставало зразком високого служіння і об'єднуючим фактором для християнської общини, зберігаючи саму духовність як стрижень існування людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. / Григорій Сковорода – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с.
2. Шинкарук В. , Іваньо І. Григорій Сковорода // Повне зібрання творів: У 2-х т. / В. Шинкарук , І. Іваньо – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – С. 11-60.
3. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. / Григорій Сковорода – Х.: Майдан, 2010. - 1400 с.
4. Ушкалов Леонід. Григорій Сковорода // Леонід Ушкалов. Повна академічна збірка творів . – Х.: Майдан, 2010. – С.9-48.
5. Українка Леся. Твори: В 2 т. Т. 1: Поетичні твори; Драматичні твори // Упоряд. і приміт. О.Ф. Ставицького; Вступ ст. Л.І. Міщенко; Ред. тому І.О.Дзевєрін. / Леся Українка – К. Наук. думка, 1986. – 608 с.
6. Гужва Олександр. Григорій Савич Сковорода та європейський симфонізм //Аспекти історичного музикознавства – IV: "Правда фантастики і фантастика правди. Магічне "дев'ять" в історії художньої культури: Збірник наук. праць. / Олександр Гужва – Харків: ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2010. – С.228-241.

Дудко Д.М.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І СТАРОДАВНІЙ ЄГИПЕТ

Стаття розкриває інтерес Г.С.Сковороди до Стародавнього Єгипту, особливості сприйняття ним єгипетської культури.

Статья раскрывает интерес Г.С.Сковороды к Древнему Египту, особенности восприятия ним египетской культуры.

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

The article demonstrates interest of G.S.Skovoroda to the Ancient Egypt, the specific of reception of Egyptian culture by him.

По творах Г.С.Сковороди розсипані згадки про країни і народи Сходу. Великий український мислитель цікавився, крім біблійної Палестини, також Іраном, Індією, Китаєм, Туреччиною, Марокко. Особливо ж часто він згадує Єгипет. І не випадково. Для просвітителя були рівними всі народи, країни, релігії і культури. Він вважав, що істина відкрита їм усім, лише висловлюється вона в різній, переважно символічній формі.

За часів Сковороди Єгипет користався в освічених колах великою популярністю саме як країна стародавньої мудрості, прихованої у загадкових символах. Його пам'ятки описували мандрівники і вчені. Модним було колекціонування єгипетських старожитностей, особливо папірусів та мумій. Робилися перші спроби дешифрування ієрогліфів. Всілякого роду містики, особливо масони, неодмінно зводили свої вчення до містерій єгипетських жерців (не вміючи при цьому прочитати жодного папіруса). Сумнозвісний авантюрист Каліостро (Дж.Бальзамо) створив цілу систему «єгипетського» масонства, видаючи себе за учня «Великого Копта» – єгипетського мудреця і чародія.

Не знаючи справжніх давньоєгипетських текстів, освічені європейці значною мірою черпали свої уявлення про Єгипет з греко-римських та біблійних джерел. Саме «грецька інтерпретація» довго заважала науковому вивченню ієрогліфічних текстів. В IV ст. еллінізований єгипетський жрець Горуполлон написав трьохтомну працю про ієрогліфи. Він ще вмів їх читати, але на багато віків заплутав всю справу. Тому що оголошував ієрогліфи не просто знаками словесного та складового письма, але символами, які треба не лише читати, а розгадувати.

В свою чергу для іудео-християнської традиції властивий погляд на Єгипет та його язичницьку культуру як на темну силу, ворожу давнім євреям і християнам. З другого боку, сама християнська, святоотецька та чернеча традиція значною мірою формувалася саме в Єгипті, і не без впливу традиції греко-єгипетської. Саме в Єгипті творили улюблені Сковородою богослови Олександрійської школи – Климент Олександрійський, Оріген. Для цієї школи властиве часте звертання до античної спадщини, інтерес до язичницької давнини, символічне тлумачення Біблії. В Єгипті ж зародилося християнське чернецтво.

Все це певним чином впливало на сприйняття Давнього Єгипту та його культури Сковородою. Єгипет в нього іноді постає негативним образом, протиставленим благословенній Палестині або землі Гесем (місце проживання євреїв в Єгипті) [1, 140, 208, 228]. Негативним символом є і «єгипетське м'ясо» (за яким сумували євреї, мандруючи пустелею) [1, 237]. Це, однак, властиво для ранніх творів філософа («Да лобжет мія от лобзаній уст своїх», «Асхань»).

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

Водночас Сковорода високо цінує засновників єгипетського чернецтва – Павла Фівейського, Антонія, Саву Освяченого – і їхню «фіваїдську премудрість» [1, 156, 277]. Але при цьому він засуджує тих, хто наслідує їхній аскетизм лише зовнішньо. Філософ протиставляє йому аскетизм внутрішній – самообмеження і моральну чистоту. Такий аскетизм взагалі не потребує демонстративних виявів. Відомо, що мислитель принципово відмовлявся піти в ченці – і водночас охоче і подовгу жив в монастирях. Хвалив давньоруських ченців – і нещадно висміював сучасне йому чернецтво за лицемірство і розбещеність.

В пізніших творах Сковорода все більше захоплюється символічним характером давньоєгипетської культури. Він порівнює біблійних пророків і Біблію взагалі зі Сфінксом, що говорить загадками-алегоріями [1, 285, 302; 2, 135].

Слід зауважити, що Сковорода не розрізняв сфінксів єгипетського і грецького. В дійсності єгипетський сфінкс (шесеп-анх – «живий образ») – лев з головою людини (фараона) або барана, символ могутності і влади царя. Алеї з статуй сфінксів охороняли входи до храмів. Грецький же Сфінкс (Сфінга) – крилатий лев з головою і грудями жінки. Міф про Едіпа і Сфінкса – варіант широко розповсюдженого сюжету про змагання в мудрості, де платою є життя переможеного. В Єгипті цей сюжет зі сфінксами не пов'язується.

Сковорода перетворює міф про Едіпа і Сфінкса на притчу [1, 372–374]. В ній «Сфінкс» – це книга, заповідана мудрецем Едіпом своєму синові. Вона в алегоричній формі (розповідь про чудовисько-Сфінкса) учить самопізнанню. Цій книзі уподібнює мислитель Біблію, де під безглуздими і потворними розповідями про чудеса прихована істинна мудрість. Він, зокрема, порівнює Сфінкса-людожера з ведмедицями, що пожерли дітей, які зневажили пророка Єлісея (4 Царств, 2). Біблійні міфи-алегорії згубні тільки для неуків, що розуміють лише їх буквальний смисл [1, 374–375].

Ієрогліфи мислитель розглядає (в дусі Гораполлона) як символічні зображення, смисл яких розкривають керівники містерій – ієрофанти, містагоги [1, 378]. Він вважає, що давньоєгипетська символіка вплинула на авторів Старого Завіту, надавши йому алегоричного характеру. З часом символічний зміст єгипетських образів забувся. Лишилися тільки фантастичні зображення, яким вклонялися [1, 401–403, 413]. Просвітитель сміливо ототожнює персонажів єгипетської, античної і християнської міфології. Ісіда, на його думку, – те ж саме, що Афіна, Мінерва, природа, геній і, зрештою, Бог [1, 423]. Він навіть ототожнює Ісіду з ... Ісусом [1, 426].

Філософські твори Сковороди, звичайно, не єгиптологічні дослідження. Єгиптологія, як і порівняльна міфологія, робила у XVIII ст. лише перші кроки. Символічний характер міфу – універсальний, і сам по

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

собі не свідчить про запозичення. Переходять від народу до народу конкретні міфологічні образи та сюжети і релігійні уявлення. Зокрема, дослідники припускають вплив на авторів Старого Завіту давньоєгипетської космогонії та монотеїзму Ехнатона. Ісіда вшановувалася за пізньоримського часу далеко за межами Єгипту. Її ототожнювали з рядом грецьких богинь (але не з Афіною), вшановували як велику матір природи і всього живого. Імена ж Ісиди (Ісет) і Ісуса (Іешуа) не мають нічого спільного. Хоча образ Ісиди з немовлям Гором вплинув на образ Богоматері з дитям Христом.

За часів Сковороди в масонських колах були популярними пошуки «еліксіру безсмертя». Мислитель порівнював ці пошуки з муміфікацією, що створювала ілюзію тілесного безсмертя [2, 468]. Дійсно, єгиптяни вірили, що одна з душ покійного вселяється в його мумію і живе в гробниці, споживаючи жертвну їжу. На думку ж Сковороди, головне було прожити не довго, а змістовно і гідно. Філософ згадує також, що при муміфікації жрець, видаляючи шлунок, називав його джерелом всього зла. Сковорода теж вважав зажерливість причиною всіх соціальних лих [2, 67].

Привернув увагу Сковороди і славетний Олександрійський (Фароський) маяк. Для просвітителя це не просто освітлювальна споруда, а символ знання, що розсіює темряву нещасття і вказує шлях до надійної пристані серед бурхливого житейського моря [2, 84, 158].

Таким був погляд українського просвітителя на одну з найдавніших цивілізацій планети. Цей погляд був історично обмежений, досить далекий від сучасних наукових вимог. Але мислителю вдалося гідно оцінити роль давньоєгипетської культури, уникнувши як ортодоксально-церковної зневаги до всього язичницького, так і бездумного преклоніння перед усім єгипетським чи псевдо єгипетським.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів. У 2 т. – Т.1. – К.: Наук. думка, 1973.
2. Сковорода Г. Повне зібрання творів. У 2 т. – Т.2. – К.: Наук. думка, 1973.
3. Египетская мифология: Энциклопедия. – М.: Эксмо, 2006.
4. Коростовцев М.И. Религия Древнего Египта. – М.: Наука, 1976.